

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2025-2-10>**Пастушенко Віталій Анатолійович**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
та публічного управління факультету № 4
Донецького державного університету внутрішніх справ;
начальник Кропивницької районної військової адміністрації
Кіровоградської області
ORCID: 0009-0005-5109-9682

Войтушенко Ігор Олегович

аспірант в галузі публічного права та адміністрування
кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0006-2431-7258

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ НАУКОВЦЯМИ ТА ПРАКТИКАМИ

У статті здійснено комплексний аналіз наукових підходів до розуміння синергетичного потенціалу територіальних громад у контексті децентралізаційних процесів. Автори наголошують на необхідності переходу від суто ресурсного бачення до якісної оцінки взаємодії стейкхолдерів, здатної породжувати ефекти, що перевищують суму окремих складових. Обґрунтовується міждисциплінарний характер поняття, яке охоплює соціальний капітал, інституційні ресурси, інноваційний потенціал та економічну активність. Представлено концептуальну модель синергетичного потенціалу як індикатора згуртованості та ефективності громад.

Стаття висвітлює проблеми відсутності уніфікованих підходів до оцінки та реалізації синергетичних механізмів у локальному самоврядуванні. Через аналіз теоретичних джерел та приклад громад демонструється, як поєднання соціальних, економічних та управлінських факторів забезпечує комплексний розвиток. Особлива увага приділена бар'єрам впровадження концепції: правовій неврегульованості, методичній фрагментарності та інституційним обмеженням. У підсумку автори формулюють рекомендації щодо створення ефективного інструментарію оцінки та впровадження синергетичного підходу у практику стратегічного планування громад.

Систематизовано актуальні наукові підходи до трактування поняття синергетичного потенціалу територіальних громад. Проаналізовано міждисциплінарні основи концепції, визначено функціональні характеристики взаємодії стейкхолдерів у межах просторового розвитку. Розкрито кореляції між синергетичними ефектами та ефективністю управлінських рішень у децентралізованому середовищі. Обґрунтовано наукову доцільність формалізації зазначеної категорії як інтегративного індикатора соціально-економічного згуртування. Запропоновано концептуальну модель інтерпретації синергетичного потенціалу з позицій соціодинаміки та управлінської синергетики.

Ключові слова: синергетичний потенціал, територіальна громада, просторовий розвиток, управлінська синергетика, децентралізація, міждисциплінарність, стейкхолдери.

Pastushenko V. A., Voitushenko I. O. Modern concept of synergic potential of territorial communities: approaches to defining the concept by scientists and practitioners

The article provides a comprehensive analysis of scientific approaches to understanding the synergistic potential of territorial communities in the context of decentralization processes. The authors emphasize the need to move from a purely resource-based vision to a qualitative assessment of stakeholder interaction, capable of generating effects that exceed the sum of individual components. The interdisciplinary nature of the concept is substantiated, which encompasses social capital, institutional resources, innovative potential, and economic activity. A conceptual model of synergistic potential as an indicator of community cohesion and efficiency is presented. The article highlights the problems of the lack of unified approaches to the assessment and implementation of synergistic mechanisms in local self-government. Through the analysis of theoretical sources and the example of communities, it is demonstrated how the combination of social, economic, and managerial factors ensures comprehensive development. Particular attention is paid to barriers to the implementation of the concept: legal unregulated, methodological fragmentation, and institutional limitations. As a result, the authors formulate recommendations for creating an effective toolkit for assessing and implementing a synergistic approach in the practice of strategic community planning.

Current scientific approaches to interpreting the concept of synergistic potential of territorial communities are systematized. The interdisciplinary foundations of the concept are analyzed, the functional characteristics of stakeholder interaction within spatial development are determined. Correlations between synergistic effects and the effectiveness of management decisions in a decentralized environment are revealed. The scientific feasibility of formalizing the specified category as an integrative indicator of socio-economic cohesion is substantiated. A conceptual model of interpreting synergistic potential from the standpoint of sociodynamics and managerial synergetics is proposed.

Keywords: synergistic potential, territorial community, spatial development, managerial synergetics, decentralization, interdisciplinarity, stakeholders.

Вступ. У трансформаційному полі децентралізаційних процесів формуються нові системні виклики щодо організації життєдіяльності територіальних громад. Посилення автономії та розширення управлінських повноважень на місцевому рівні детермінує необхідність зміщення акцентів з кількісної оцінки ресурсного наповнення на якісне осмислення внутрішньої взаємодії суб'єктів розвитку. У такому контексті домінування ресурсно-економічних характеристик поступово поступається місцем концептуальним підходам, що враховують динаміку мережових зв'язків, соціальну згуртованість та адаптивність управлінських практик.

Поняття синергетичного потенціалу набуває особливої актуальності у зв'язку з потребою в індикаторах, які б відображали не стільки суму наявних ресурсів, скільки здатність системи до їх ефективної інтеграції. Саме через призму синергетичної взаємодії постає можливість виявлення латентних форм співпраці, мобілізації соціального капіталу, активізації внутрішньої енергії громади та продукування нових структур управління. У вказаний спосіб синергетичний потенціал перетворюється на фактор конкурентоспроможності, що проявляється через ефекти

самоорганізації, кооперації та нелінійного розвитку [1].

Водночас у науковому дискурсі фіксується відсутність узгодженого підходу до дефініювання феномена синергетичного потенціалу на рівні локальних територіальних систем. Значна частина досліджень зосереджена на загально-теоретичному рівні або ж має надмірну фрагментарність. У прикладному вимірі так само бракує уніфікованих інструментів діагностики та моніторингу відповідних процесів, що створює ускладнення для проектування стратегій сталого розвитку. Практична реалізація синергетичних підходів здебільшого відбувається інтуїтивно, без науково обґрунтованої бази чи системного аналізу середовища.

В результаті, об'єктивно постає потреба в критичному аналізі науково-методичних підходів до розуміння синергетичного потенціалу та побудові концептуальної рамки, здатної інтегрувати міждисциплінарні аспекти: соціальні, економічні, управлінські, комунікаційні. Актуальність проблеми обумовлена також викликами сучасної регіональної політики, які потребують більш гнучких та адаптивних моделей територіального розвитку.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові

наукові методи пізнання, які застосовувались системно: порівняльний, формально-логічний та інші загальнонаукові методи. У науковій аргументації теоретичних висновків використано сучасні положення філософії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному та зарубіжному науковому просторі спостерігається зростаючий інтерес до синергетичних процесів у соціально-економічних системах, зокрема – у структурі територіальних громад. Теоретичне підґрунтя для вивчення синергетичного потенціалу як багатокомпонентної категорії було закладено в працях Г. Хакена, який розробив концепцію синергетики як міждисциплінарної методології, що пояснює механізми самоорганізації в складних системах [2]. Його підходи стали методологічною основою для подальшого дослідження динаміки нелінійного розвитку у соціальних структурах.

Наукові пошуки українських дослідників, таких як І. В. Письменний [3] та Куценко В. І [1], адаптували синергетичну модель до аналізу соціокультурних та управлінських трансформацій.

Значний вклад у формування аналітичного поля зроблено також на рівні міжнародної наукової думки. У роботах Амітай Етціоні [4] та Петсі Гілі [5] акцент зроблено на концепції комунітаризму та стратегічного планування, що забезпечують основу для формування синергетичних ефектів через багаторівневе управління, також інтеграція створює ці ефекти, коли кожний рівень управління посилює інший, підвищуючи ефективність і легітимність політик. Системно-структурна методологія представлена у працях Майкла Бетті [6], де міське середовище показує ознаки самоорганізованої критичності – воно може утримуватися біля критичного рівня тривалий час, а потім раптово переходити в нові стани розвитку, прослідковується синергетичні властивості територіальних систем аналізуються через призму складних адаптивних систем.

Попри наявність окремих фрагментів досліджень, які опосередковано торкаються проблеми синергетичного потенціалу громад, бракує ґрунтовних міждисциплінарних узагальнень, які б поєднували концептуальний

аналіз з інструментальними рішеннями. Крім того, недостатньо опрацьованими залишаються механізми переведення теоретичних моделей у прикладні управлінські формати в умовах українських реалій. Потребує уточнення також структура взаємодії ресурсних, організаційних та соціально-комунікативних елементів як основи для побудови комплексної моделі синергетичного потенціалу територіальної громади.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Попри наявність наукових досліджень, присвячених синергетичним аспектам у функціонуванні складних соціально-економічних систем, концептуальне осмислення синергетичного потенціалу територіальних громад залишається фрагментарним. На сьогодні відсутня інтегрована модель, що дозволяла б чітко визначити структурні компоненти цього потенціалу, встановити між ними причинно-наслідкові зв'язки та сформулювати на основі такого аналізу практичні підходи до управління розвитком громади [7].

Потребують уточнення критерії віднесення ресурсів громади до категорії «синергетичних» – як таких, що не лише існують автономно, а й здатні у взаємодії генерувати ефект, який перевищує суму окремих складників. Не розроблено уніфікованого інструментарію для кількісного та якісного оцінювання синергетичного потенціалу в умовах асиметричності регіонального розвитку, адміністративно-територіальних трансформацій та поліцентричної структури влади [8].

Інноваційною та актуальною залишається проблема інтеграції синергетичних підходів у нормативно-правове поле стратегічного планування розвитку громад. Законодавчо-нормативні акти не оперують категорією «синергетичний потенціал», що ускладнює її легітимне використання у практиці управлінських рішень. Крім того, існує дефіцит емпіричних досліджень, які б аналізували практики ефективної взаємодії ресурсів у громадах із різним рівнем соціального капіталу, інституційної зрілості та доступу до фінансових інструментів [1].

В умовах постійної трансформації середовища діяльності громад важливим залиша-

ється також питання стійкості синергетичних ефектів у часі – тобто здатності синергетичного потенціалу не лише активізуватися на короткотермінових фазах розвитку, а й підтримувати сталість позитивної динаміки. Недостатньо вивченими залишаються чинники, що обмежують реалізацію окресленого потенціалу – зокрема конфлікт інтересів між управлінськими рівнями, невідповідність стратегічних орієнтирів та відсутність ефективного механізму залучення громадян до процесів прийняття рішень [11].

Усе вищезазначене свідчить про наявність серйозних концептуальних та прикладних лакун, усунення яких потребує міждисциплінарного підходу, поєднання управлінських, соціологічних, економічних та правових засад аналізу. У рамках даного дослідження увагу зосереджено на спробі структуризації теоретичних підходів до трактування синергетичного потенціалу як наукової категорії, визначенні його параметрів та обґрунтуванні перспектив упровадження відповідного аналітичного інструментарію в практику розвитку територіальних громад.

Формування цілей статті. Метою статті є систематизація наукових підходів до визначення синергетичного потенціалу територіальних громад, а також обґрунтування цього поняття з урахуванням міждисциплінарного підходу. У дослідженні буде розглянуто основні компоненти синергетичного потенціалу, їх взаємодія та вплив на ефективність функціонування громад, а також визначено умови, за яких синергетичний потенціал може реалізуватися на локальному рівні. Зважаючи на відсутність чіткого понятійного апарату в наукових дослідженнях, ціль дослідження полягає у формуванні науково обґрунтованої концепції цієї категорії, що дозволить розширити теоретичні засади та практичні підходи до її застосування у розвитку територіальних громад. Стаття так само ставить за мету визначити, як синергетичний підхід може бути інтегрований у процеси стратегічного планування розвитку громад, а також які інструменти та методи можуть бути використані для ефективного оцінювання цього потенціалу в рамках децентралізаційних реформ.

Результати. Пошук ефективних моделей розвитку територіальних громад у контексті децентралізаційних процесів в Україні сприяє актуалізації концепції синергетичного потенціалу. В умовах, коли територіальні громади стають основними осередками соціально-економічного розвитку, їх потенціал можна оцінювати через взаємодію різних ресурсів і компонентів, які визначають успіх місцевих ініціатив. З огляду на це, необхідно вивчити суть та структуру синергетичного потенціалу, а також механізми його реалізації.

Синергетичний потенціал територіальних громад можна визначити як сукупність ресурсів, що, взаємодіючи між собою, генерують ефект, який перевищує суму окремих компонентів. Для того, щоб цей ефект був досягнутим, необхідно враховувати низку факторів, що впливають на ефективність розвитку громади. До них належать соціально-економічні, інституційні, культурні, а також політичні складові, що створюють можливості для взаємодії різних суб'єктів місцевого управління, бізнесу та громадянського суспільства. Важливо звернути увагу на те, що синергетичний ефект проявляється не лише через економічне зростання, а й через посилення соціальної згуртованості, покращення якості життя та розвитку культурних інститутів.

Одним із ключових елементів синергетичного потенціалу є соціальний капітал громади. Зокрема, рівень довіри між членами громади, взаємодію органів місцевого самоврядування з громадянами, здатність активізувати колективні дії та залучати громадян до процесів прийняття рішень [9]. Високий рівень соціального капіталу сприяє більш ефективному використанню інших ресурсів та створенню стійких механізмів управління.

Іншим конкретним фактом виступає інституційний потенціал, який визначається здатністю органів місцевого самоврядування ефективно виконувати свої функції, управляти бюджетом, координувати діяльність на місцевому рівні та забезпечувати стабільний розвиток інфраструктури. Для цього необхідно, щоб органи влади мали відповідну кваліфікацію, доступ до інформації та сучасні технології для прийняття рішень [10].

Економічний аспект синергетичного потенціалу передбачає максимальне використання наявних ресурсів для досягнення сталого розвитку. В тому числі це охоплює оптимальне використання природних, фінансових та людських ресурсів, розвиток підприємництва, залучення інвестицій та інтеграцію громади в регіональні та національні економічні процеси. Проте економічний ефект буде значно знижений, якщо інші компоненти потенціалу не взаємодіють між собою.

Значну роль у реалізації синергетичного потенціалу відіграють інноваційні підходи до управління. Для вказаного значущо стає інтеграція інтелектуальних ресурсів, які містять науково-технічний прогрес, розробку нових моделей управління, впровадження енергоефективних технологій, а також розвиток цифрових платформ для місцевого самоврядування.

Зважаючи на різноманітність факторів, які впливають на синергетичний потенціал, необхідно розробити систему оцінки ефективності його використання, що включатиме як кількісні, так і якісні критерії. Кількісні індикатори містять економічні показники, рівень інвестицій, кількість створених робочих місць, розмір бюджету громади. Якісні індикатори стосуються таких характеристик, як рівень соціальної згуртованості, задоволеність громадян умовами життя, рівень довіри до органів місцевого самоврядування.

Серед значних напрямів є вивчення ролі зовнішніх факторів, зокрема взаємодії з іншими громадами та державними органами. Важливими є також міжнародні економічні, політичні та соціальні тренди, які можуть впливати на можливості реалізації синергетичного потенціалу. У даних умовах громади повинні стати більш гнучкими та адаптивними до змін, здатними оптимізувати свої стратегії розвитку відповідно до нових викликів.

Одним із наочних прикладів є Миколаївська об'єднана територіальна громада, що в Слов'янському районі Донецької області, де за допомогою децентралізаційної реформи вдалось значно покращити як економічну, так і соціальну ситуацію [12]. У Миколаївці

децентралізація дозволила розвинути малий та середній бізнес, оскільки покращення інфраструктури та доступ до інвестицій стали основою для створення нових робочих місць. Завдяки сприянню місцевих органів влади та активності бізнесу, селище змогло реалізувати кілька проєктів, що зміцнили місцеву економіку, зокрема, відкрита індустріальна зона, де працюють малі підприємства. Така ініціатива не тільки створила нові робочі місця, але й сприяла розвитку внутрішнього ринку.

У соціальній сфері вдалося реалізувати ряд культурних і освітніх проєктів. Зокрема, було створено місцевий культурний центр, який став осередком для проведення різноманітних заходів, таких як фестивалі та виставки. Участь громади в таких проєктах сприяла зміцненню соціальної згуртованості, а також дозволила зберегти та розвивати культурну ідентичність громади. Паралельно, була створена програма підвищення якості освіти, що допомогло значно покращити рівень навчання для дітей та молоді, надаючи їм нові можливості для самореалізації.

Інституційний аспект був також важливим у процесі трансформації. Завдяки реформам у сфері місцевого самоврядування, органи влади селища змогли значно зміцнити свою автономію, забезпечивши більш ефективне управління та використання місцевих ресурсів. Прозорість та гнучкість в управлінні стали важливими чинниками для зростання довіри серед місцевих жителів до органів влади.

Екологічний фактор так само був врахований у стратегії розвитку громади. Наприклад, у рамках програми енергозбереження були реалізовані проєкти з установки сонячних панелей на громадських будівлях, що дозволило значно знизити витрати на енергоспоживання та зменшити екологічний слід громади. Таким чином, розвиток енергозберігаючих технологій сприяє не лише економії ресурсів, але й поліпшенню екологічної ситуації [10].

Загалом, Миколаївка є прикладом того, як синергетичний підхід дозволяє інтегрувати різні аспекти розвитку територіальної громади, використовуючи як економічний потенціал, так і соціальні та культурні ресурси

для досягнення стійкого розвитку. Реформи децентралізації стали важливим інструментом у досягненні цих результатів, і цей досвід може стати корисним для інших територіальних громад, що прагнуть до покращення своїх економічних та соціальних умов.

Невід'ємною проблемою, яка потребує вирішення, є відсутність уніфікованого підходу до інтеграції синергетичного потенціалу в нормативно-правове регулювання. Більшість законодавчих актів та нормативних документів не використовують поняття «синергетичний потенціал» або не визначають чітко критерії для його оцінки. Тому одним із завдань є створення законодавчої бази, яка б узгоджувала теоретичні підходи до синергетичного потенціалу з реальними процесами управління на місцевому рівні.

Невирішеними залишаються питання щодо визначення ефективних механізмів реалізації синергетичного потенціалу, оцінки його результатів у довгостроковій перспективі, а також створення стабільних умов для взаємодії всіх учасників цього процесу – органів місцевого самоврядування, бізнесу, громадянського суспільства та держави.

Висновки. Виконане дослідження підтвердило необхідність розробки комплексної концепції синергетичного потенціалу територіальних громад, що дозволяє враховувати численні чинники, які впливають на ефективність місцевого розвитку. У результаті аналізу можна зробити низку важливих висновків. По-перше, синергетичний потенціал є інтегративним поняттям, яке об'єднує соціально-економічні, інституційні, культурні та політичні аспекти, що взаємодіють між собою, створюючи додаткову цінність для громади. По-друге, ефективне використання синергетичного потенціалу територіальних громад потребує високого рівня організаційної та управлінської готовності на рівні місцевих органів влади, а також залучення громадян до процесів управління та прийняття рішень.

По-третє, соціальний капітал громади є однією з основних складових синергетичного потенціалу, що сприяє формуванню довіри між мешканцями, органами влади та іншими зацікавленими сторонами. Саме цей капітал

стає основою для досягнення синергетичного ефекту в процесах розвитку громади. Крім того, інституційний потенціал і здатність органів місцевого самоврядування ефективно керувати ресурсами визначають рівень реалізації потенціалу на практиці.

Незважаючи на досягнуті результати, низка питань залишається нерозв'язаними. Однією з основних проблем є відсутність чіткого та універсального підходу до визначення і вимірювання синергетичного потенціалу територіальних громад. Потребує подальшого вдосконалення методика оцінки цього потенціалу з огляду на різноманітність і складність його складових, а також залежність від зовнішніх і внутрішніх умов.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розвиток інструментів для оцінки синергетичного потенціалу з урахуванням специфіки кожної громади. Це передбачає створення методик, які б дозволяли не лише оцінювати рівень існуючих ресурсів, а й прогнозувати можливості для їх взаємодії та генерації синергетичного ефекту. Крім того, важливо провести дослідження, які б зосереджувалися на розробці стратегій для активізації синергетичного потенціалу в умовах децентралізації, що дозволить забезпечити сталий розвиток територіальних громад.

Особлива увага має бути приділена розробці моделей взаємодії між громадами, державними органами та бізнесом, спрямованих на реалізацію синергетичного потенціалу. Врахування сучасних технологій, таких як цифрові платформи та інноваційні управлінські підходи, допоможе створити ефективні механізми для оптимізації використання ресурсів.

Перспективи подальших досліджень включають не лише теоретичний аналіз, а й практичні рекомендації для органів місцевого самоврядування щодо створення умов для реалізації синергетичного потенціалу. Важливо розробити конкретні моделі для різних типів громад, які б враховували особливості місцевих умов, наявні ресурси та потреби населення.

Таким чином, синергетичний підхід у контексті розвитку територіальних громад може

стати основою для нових методів управління, здатних забезпечити комплексний розвиток та підвищити якість життя громадян. Системне використання цього потенціалу дозволить не

лише покращити економічну ситуацію, а й забезпечити соціальну згуртованість, активізувати громадянську участь та створити основу для сталого розвитку територіальних громад.

Література

1. Куценко В. І., Петрова О. В. Соціальні домінанти як основа розвитку територіальних громад на інноваційній основі (синергетичний аспект). *Журнал соціальних наук*. 2019. № 3. С. 45–58.
2. Hermann Haken. Entwicklungslinien der Synergetik. *Universität Bern*. 2014. № 14–1. P. 26–59.
3. Письменний І.В. Синергетичний потенціал публічного управління в умовах суспільних трансформацій: монографія. Київ : ДРІДУ НАДУ. 2012. 245 с.
4. Amitai Etzioni. The Communitarian Deficit in the USA: Three Telling Cases. *SMU: science and technology law review*. 2021. Vol. 24. № 2. URL: https://scholar.smu.edu/scitech/vol24/iss2/2/?utm_source=chatgpt.com.
5. Patsy Healey. Collaborative Planning in Perspective. *SAGE Publications*. 2003. Vol. 2. № 2. P. 101–123. URL: https://www.academia.edu/90176085/Collaborative_Planning_in_Perspective.
6. Michael Batty. Self-organized criticality and urban development. *Overseas Published Association*. 1999. Vol. 3. P. 109–214. URL: https://www.academia.edu/96845911/Self_organized_criticality_and_urban_development.
7. Пилипів Н. І., П'ятничук І. Д., Сологуб С. І. Роль стратегії соціально-економічного розвитку ОТГ в контексті зміни підходів до регіонального розвитку в Україні. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток територіальних громад в умовах децентралізації»*. 2021. С. 112–115.
8. Бобровник Д. О. Глобалістичний потенціал територіальної громади: теоретичні підходи до визначення. Харків : Право. 2020. С. 312.
9. Ковтун І. Б., Терещенко Т. В. Теоретичні аспекти формування економічного потенціалу територіальної громади: синергетичний підхід. Київ : НТУУ «КПІ». 2021. 220 с.
10. Leydesdorff L. The Swedish System of Innovation: Regional Synergies in a Knowledge-Based Economy. *Journal of Technology Transfer*. 2018. Vol. 43, Issue 4. P. 987–1005.
11. Пилипець С. І. Ресурсний потенціал сільських територіальних громад: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.05. Чернівці, 2022. 180 с.
12. Миколаївська ОТГ: життя на краю апокаліпсиса : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2726875-mikolaiivska-otg-zitta-na-krau-apokalipsisu.html>.

References

1. Kutsenko, V.I., & Petrova, O.V. (2019). Sotsialni dominanty yak osnova rozvytku terytorialnykh hromad na innovatsiinii osnovi (synerhetychnyi aspekt) [Social dominants as the basis for the development of territorial communities on an innovative basis (synergistic aspect)]. *Zhurnal sotsialnykh nauk – Journal of Social Sciences*, 3, 45–58 [in Ukrainian].
2. Hermann, Haken. (2014). Entwicklungslinien der Synergetik [Developmental Lines of Synergetics]. *Universität Bern*, 14-1, 26–59 [in German].
3. Pysmenny, I.V. (2012). *Synerhetychnyi potentsial publichnoho upravlinnia v umovakh suspilnykh transformatsii* [Synergetic potential of public administration in the conditions of social transformation]: monohrafiia. Kyiv : DRIDU NADU [in Ukrainian].
4. Amitai, Etzioni. (2021). The Communitarian Deficit in the USA: Three Telling Cases. *SMU: science and technology law review*. 24. 2. Retrieved from: https://scholar.smu.edu/scitech/vol24/iss2/2/?utm_source=chatgpt.com [in English].
5. Patsy, Healey. (2003). Collaborative Planning in Perspective. *SAGE Publications*. Vol. 2, (2). P. 101–123. Retrieved from: https://www.academia.edu/90176085/Collaborative_Planning_in_Perspective [in2 English].
6. Michael, Batty. (1999). Self-organized criticality and urban development. *Overseas Published Association*. Vol. 3. P. 109–214. Retrieved from: https://www.academia.edu/96845911/Self_organized_criticality_and_urban_development [in English].
7. Pylypiv, N.I., P'yatnychuk, I.D., & Sologub, S.I. (2021). Rol stratehii sotsialnoekonomichnoho rozvytku OTH v konteksti zminy pidkhodiv do rehionalnoho rozvytku v Ukraini [The role of the strategy of socio-economic development of UTC in the context of changing approaches to regional development in Ukra]. *Materialy Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii “Rozvytok terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii” – Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference “Development of Territorial Communities in Decentralization”*. 112–115 [in Ukrainian].

8. Bobrovnyk, D.O. (2020). *Hlobalistychnyi potentsial terytorialnoi hromady: teoretychni pidkhody do vyznachennia* [Globalistic potential of a territorial community: theoretical approaches to definition]. Kharkiv : Pravo. 312 p. [in Ukrainian].
9. Kovtun, I.B., & Tereshchenko, T.V. (2021). *Teoretychni aspekty formuvannia ekonomichnoho potentsialu terytorialnoi hromady: synerhetychnyi pidkhid* [Theoretical aspects of the formation of the economic potential of a territorial community: a synergistic approach]. Kyiv : NTUU "KPI". 220 p. [in Ukrainian].
10. Leydesdorff, L. (2018). The Swedish System of Innovation: Regional Synergies in a Knowledge-Based Economy. *Journal of Technology Transfer*, Vol. 43, Issue 4, 987–1005 [in English].
11. Pylypets, S. I. (2020). *Resursnyi potentsial silskykh terytorialnykh hromad* [Resource potential of rural territorial communities]. Candidate's thesis. Chernivtsi [in Ukrainian].
12. Mykolaivska OTH: zhyttia na kraiu apokalipsysa : veb-sait. [Mykolaivska UTC: life on the edge of the apocalypse:]. *Ukrinform*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2726875-mikolaivska-otg-zitta-na-krau-apokalipsisu.html> [in Ukrainian].